

Inhoudsopgave

1	Algemene handleiding	7
	1.1 Algemeen	7
	1.2 Inhoud en opzet	7
	1.3 De inzet van het materiaal	9
	1.4 Verder na <i>Vragen in alle vakken</i>	10
	1.5 Literatuuroverzicht	10
2	Handleiding bij de lessen	11
	Les 1 Wat ga je leren in <i>Vragen in alle vakken</i> ?	11
	Les 2 Vijf stappen voor het beantwoorden van vragen	14
	Les 3 Hoe moet het antwoord eruit zien?	18
	Les 4 Welke informatie heb je nodig?	21
	Les 5 Hoe herken je de volgorde in een tekst?	25
	Les 6 Hoe kun je snel een antwoord vinden?	28
	Les 7 Wat doe je als het antwoord niet in de tekst staat?	31
	Les 8 Hoe beantwoord je meningsvragen?	35
	Les 9 Hoe beantwoord je conclusievragen?	38
	Les 10 Herhalingsles: het stappenplan gebruiken	41
	Extra oefenopdrachten	46
3	Kopieerbladen	49
	1 Stripfragment 'Guust'	51
	2 Stripfragment 'Franka'	52
	3 De mythe van de zon en de maan	53
	4 Antwoordformulier onderzoek	54
	5 Verzamelblad onderzoek	55

I Algemene handleiding

I.1 Algemeen

Veel leerlingen hebben moeite met het lezen en beantwoorden van vragen in schoolboeken.

Ze vinden het moeilijk om de vraag precies te lezen en uit de vraag af te leiden wat ze moeten doen. Als ze dat hebben gedaan, is het antwoord vaak lastig in de tekst te vinden. Ten slotte is het moeilijk om een antwoord volledig op papier te zetten.

Vragen beantwoorden is een complexe vaardigheid. Leerlingen moeten verschillende leesaanpakken toepassen: de tekst oriënterend lezen, de vraag intensief lezen, de tekst globaal en zoekend lezen en waar nodig de tekst intensief lezen.

Ook moeten de leerlingen een vrij grote schooltaalwoordenschat hebben om de vraag te begrijpen en te kunnen beantwoorden. Bovendien vereist het beantwoorden van sommige vragen een behoorlijke schrijfvaardigheid.

Naast taalvaardigheden zijn ook studievaardigheden nodig, zoals nadenken over de aanpak, informatie uit verschillende bronnen combineren, hulp (durven) vragen, samenwerken met anderen, jezelf motiveren om door te zetten als je er niet meteen uitkomt en controleren of het antwoord volledig is.

Het is niet mogelijk al deze vaardigheden in tien lessen op een zinvolle manier aan bod te laten komen. In deze lessen worden vooral strategieën geoefend voor het goed lezen van de vraag, het opzoeken van het antwoord en het controleren van het antwoord.

Oriënterend lezen is de eerste stap die goede lezers zetten als ze aan de slag gaan met teksten en vragen. Dit komt aan de orde in het materiaal, maar wordt niet uitgebreid geoefend, want de nadruk in dit materiaal ligt dus op intensief lezen. Wanneer leerlingen moeite hebben met oriënterend en globaal lezen is het aan te bevelen eerst *Lezen in alle vakken* (Uitgeverij Partners, 1998) te behandelen en daarna pas *Vragen in alle vakken*.

Ook het formuleren van antwoorden wordt in dit materiaal niet uitgebreid getraind. *Schrijven in alle vakken* (Uitgeverij Partners, 2001) biedt leerlingen hiervoor handvatten.

I.2 Inhoud en opzet

Strategieën

Het doel van *Vragen in alle vakken* is leerlingen 'gereedschap' in handen te geven waarmee ze vragen in schoolboeken te lijf kunnen gaan. Dit gereedschap bestaat uit strategieën om:

- lange vragen te begrijpen;
- uit de vraag de kenmerken van het antwoord af te leiden;
- het antwoord te vinden in de tekst;
- vragen waarbij iets gedaan moet worden met informatie uit de tekst aan te pakken;
- meningsvragen te beantwoorden;
- vragen te beantwoorden die niet letterlijk in de tekst staan;
- te controleren of de vraag (waarschijnlijk) goed is beantwoord.

Deze strategieën zijn geordend in een stappenplan. Dit bestaat uit vijf stappen en tips.

	<p>1 Kijk naar de buitenkant</p> <p>Bekijk plaatjes, kopjes, opvallende woorden. <i>Waar gaan de tekst en de vragen over? Wat weet je er al van?</i></p>
	<p>2 Lees de vraag goed</p> <p>Begrijp je de vraag?</p> <p>TIP Bestaat de vraag uit meer vragen? Hak de vraag in stukken. TIP Is het een lange vraag? Wat is de echte vraag? Welke informatie is gegeven?</p> <p>Wat weet je al over het antwoord? <i>Hoe moet het antwoord eruit zien: Lang? Kort? Tekening? Anders?</i> <i>Wat moet er zeker in het antwoord staan?</i></p> <p>Moet je iets doen met informatie uit de tekst? <i>Wat moet je doen? Welke informatie heb je daarvoor nodig?</i></p> <p>TIP Maak een lijstje van de informatie die je nodig hebt.</p>
	<p>3 Lees de tekst en zoek het antwoord</p> <p>Staat het antwoord niet precies in de tekst? <i>Zoek wat je kunt vinden in de tekst. Bedenk zelf het verband, je mening of de conclusie.</i></p> <p>TIP Wat zijn de belangrijkste woorden in de vraag? Zoek die woorden in de tekst. TIP Wat zijn de verbanden in de tekst? Let op signaalwoorden. Een mening moet je altijd uitleggen. Zoek argumenten in de tekst.</p>
	<p>4 Schrijf het antwoord op</p> <p>Geef antwoord op de vraag.</p>
	<p>5 Controleer je antwoord</p> <p>Past het antwoord bij de vraag? <i>Moet het antwoord kort of lang zijn? Is jouw antwoord kort of lang?</i></p> <p>Is het antwoord volledig? <i>Wat moet er in elk geval in het antwoord staan? Staat alles erin?</i></p> <p>Kun je uitleggen hoe je aan het antwoord bent gekomen? <i>In welke regel staat het antwoord?</i> <i>Wat staat er in de tekst en wat heb je zelf bedacht?</i></p> <p>TIP Welke eisen stelt je docent aan het antwoord? Vraag het van tevoren.</p>

Bij elke stap hoort een symbool, waardoor leerlingen en u kunnen zien op welke stap een opdracht betrekking heeft. In de opdrachten worden de strategieën geoefend die bij die stap horen. In elk hoofdstuk worden zo één of meer strategieën aangeboden. In de erop volgende hoofdstukken worden deze herhaald. Niet alle stappen komen elk hoofdstuk aan de orde. Bij elke tekst wordt wel de volgorde van het stappenplan aangehouden, maar niet alle stappen worden expliciet behandeld. De nadruk ligt in *Vragen in alle vakken* vooral op het lezen van de vraag en het controleren van het antwoord. Vooruitkijken en terugkijken wordt sterk benadrukt, omdat veel leerlingen moeite hebben met uitleggen hoe ze aan een antwoord zijn gekomen. Het leren beoordelen van antwoorden en het inschatten of het al dan niet goed gedaan is krijgt veel aandacht. Het is één van de werkvormen om leerlingen een actievare houding aan te leren, een houding die gekenmerkt wordt door verantwoordelijkheid voor het eigen leren. Door (eigen) antwoorden te beoordelen krijgen leerlingen meer inzicht in de eisen die er aan gesteld worden en leren ze inschatten of ze een antwoord goed hebben of niet. Zelfbeoordeling leert leerlingen om zich af te vragen wat goed gaat of wat niet en waarom. Door dit soort

opdrachten te doen en te bespreken leren leerlingen uitleggen wat ze wel of niet begrijpen. Bovendien geeft het de docent meer handvatten voor feedback.

In les 10 worden alle strategieën herhaald. De leerlingen zien dan met welke stappen en hulpvragen ze al goed uit de voeten kunnen en met welke nog niet. Zelfbeoordeling speelt in deze les een grote rol.

Opdrachten

In de opdrachten moeten leerlingen vragen lezen, antwoorden zoeken en opschrijven en controleren op onder andere volledigheid. De opdrachten zijn gemaakt rond (bewerkingen van) vragen en fragmenten van teksten uit verschillende schoolvakken, zoals geschiedenis, aardrijkskunde, biologie, verzorging, wiskunde en natuurkunde.

In elke les is ook minstens één aflevering van een vervolghet verhaal opgenomen. Het is een detectiveverhaal dat is opgebouwd rond opdrachten waarin leerlingen vaardigheden oefenen die passen in het kader van het hoofdstuk.

De sticker

Voor de leerlingen is er een sticker met het stappenplan, hulpvragen en tips. Die kunnen ze op of in hun agenda plakken en als houvast gebruiken. Uiteraard moet de docent leerlingen daar wel in begeleiden.

Het beste moment om de stickers uit te delen is in les 2, als de stappen behandeld worden. In de loop van de lessen leren de leerlingen de stappen toepassen en steeds meer hulpvragen te gebruiken.

1.3 De inzet van het materiaal

Er zijn verschillende manieren waarop het materiaal gebruikt kan worden:

- A *Alle vakdocenten werken samen of een aantal vakdocenten werkt samen.* Iedere docent behandelt één of twee lessen, waardoor het lesmateriaal in twee weken is doorgewerkt. Daarna laten de docenten de leerlingen in de vaklessen expliciet op dezelfde manier met de vragen omgaan, totdat de leerlingen de vaardigheden zelfstandig kunnen toepassen.
- B *In de mentorles.* De mentor behandelt de lessen in het wekelijkse mentoruur of tijdens de studieles. Na tien weken zijn alle vaardigheden aangeboden. Deze zullen pas echt beklijven als ze in alle lessen worden toegepast. Als aanvulling op deze werkwijze moeten docenten dus afspraken met elkaar maken over hoe ze de leerlingen gaan activeren om wat ze in het mentoruur hebben geleerd in andere lessen toe te passen.
- C *In lessen Remedial Teaching (RT-lessen).* Leerlingen die veel moeite hebben met het begrijpen van vragen, werken met *Vragen in alle vakken* in de steunlessen of RT-lessen. Het werkt het best als dit in overleg gebeurt met een aantal vakdocenten, die tijdens hun lessen vragen op dezelfde manier behandelen.

Werkwijze A heeft als voordeel dat de transfer naar andere vakken het best gewaarborgd is. De organisatie ervan vergt echter wat meer voorbereiding, zeker de eerste keer:

- Er moet een rooster gemaakt worden;
- Er moet een bijeenkomst plaatsvinden waarin de docenten zich oriënteren op het materiaal en zich voorbereiden op het werken met het materiaal en afspraken maken over overdracht;
- Er moet een logboek bijgehouden worden, dat steeds doorgegeven wordt aan de volgende docent. Hierin geven de docenten aan wat ze hebben gedaan en wat eventueel problemen opleverde, zodat de volgende docent daarmee verder kan.

Werkwijze B en C zijn eenvoudiger te organiseren. Het nadeel is dat de transfer naar andere vakken moeilijk of helemaal niet tot stand komt. Om dat op te lossen kunnen er één of meer bijeenkomsten voor andere docenten georganiseerd worden. Hier nemen zij kennis van de aanpak(ken) voor het omgaan met vragen, oefenen er eventueel zelf mee en spreken af welke aanpakken ze gaan gebruiken in hun lessen. Ervaringen en vragen kunnen in een volgende bijeenkomst aan de orde komen.

Lwoo-leerlingen

De niveaus van leerlingen in de basisvorming van het vmbo kunnen nogal uiteenlopen. Sommige leerlingen zullen met enige hulp de instructie bij de opdrachten en de teksten zelfstandig kunnen lezen. Lwoo-leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg zullen veel meer moeite hebben. Daarom hebben we niet expliciet in de handleiding bij de lessen gezet op welke manier u de instructie geeft.

Voor de lwoo-leerlingen geldt over het algemeen dat de instructie eerst mondeling gegeven wordt. De docent legt de nieuwe aanpak uit en doet het eventueel voor. Daarna gaan de leerlingen lezen en de opdrachten maken. Deze leerlingen zullen over het algemeen dus niet zelfstandig met het materiaal kunnen werken.

Voor deze leerlingen met een kleine woordenschat kan het ook moeilijk zijn om de tekstfragmenten, hoe kort ook, zelfstandig te lezen. Ze kunnen dit zelfs als moeilijker ervaren dan het lezen van langere teksten, omdat ze niet geholpen worden door plaatjes en tussenkopjes. Het helpt dan als de docent van tevoren kort aangeeft waar het fragment over gaat en wat de belangrijkste informatie is. Op deze manier kan de docent zorgen dat de aandacht zich richt op het lezen van de vraag, en dat is immers het doel van deze lessen.

Voor leerlingen die langzaam lezen of snel het overzicht verliezen op een tekst raden wij aan eerst *Lezen in alle vakken* (Uitgeverij Partners, 1998) te behandelen en dan pas *Vragen in alle vakken*.

I.4 Verder na Vragen in alle vakken

Vragen in alle vakken biedt verschillende strategieën aan (zie Inhoud en opzet). Om het gebruik ervan te automatiseren moeten leerlingen deze ook na afronding van de lessen *Vragen in alle vakken* regelmatig toepassen. Het hangt af van het vak en het boek dat daarbij gebruikt wordt welke strategieën het beste in de vaklessen kunnen worden geoefend. Enkele suggesties:

- Bouw in de vakles regelmatig een blokje 'omgaan met vragen' in, bijvoorbeeld één keer per week tien minuten;
- Selecteer van tevoren met welke vragen u bepaalde strategieën het beste kunt oefenen;
- Doe zelf voor hoe u een vraag zou aanpakken;
- Laat leerlingen uitleggen hoe ze een vraag zouden aanpakken;
- Laat leerlingen een robot of machine ontwerpen voor het beantwoorden van een specifieke vraag. Ze moeten kunnen uitleggen wat deze machine doet en in welke volgorde, dus niet alleen: 'Hier stoppen we de vraag in en daar komt het antwoord eruit'. Om leerlingen te helpen stapsgewijs te denken kunt u vragen stellen, zoals: 'Hoe weet die robot waar hij ongeveer moet zoeken in de tekst? Hoe weet hij naar welke woorden hij moet zoeken?';
- Vraag leerlingen regelmatig hoe ze aan het antwoord zijn gekomen;
- Laat leerlingen regelmatig zelf (in tweetallen) hun antwoorden controleren met de aandachtspunten uit *Vragen in alle vakken*;
- Laat leerlingen bij proefwerken aangeven of ze denken dat ze het antwoord goed hebben of fout (en beloon leerlingen als ze een goede inschatting hebben gemaakt);

De strategieën kunnen het beste geoefend worden met de opdrachten uit de boeken waar de leerlingen in de vaklessen mee werken. Er zijn extra oefenopdrachten toegevoegd die in een mentorles of RT-les ingezet kunnen worden om onderdelen te herhalen als er te weinig tijd of gelegenheid is om teksten met opdrachten te verzamelen uit de lesboeken.

I.5 Literatuuroverzicht

Bakker, M., A. Bensmann & A. Maan, 'Zelfbeoordeling, methodiek om reflectie op het eigen leren te bevorderen'. In: *De leerschool, leren leren in de BVE*. Rotterdam: ECR, 1994.

Bonset, H. e.a., *Nederlands in de Basisvorming, een praktische didactiek*. Bussum: Coutinho, 2000.

Hajer, M., D. Hartveldt & T. Meestringa, *Wat vraag je me nu? Vragen en antwoorden bij vakteksten*. Lelystad / Enschede: SLO / IVIO, 1995.

Kamp, M. & E. van der Veer, *Lezen in alle vakken*. Rotterdam: Uitgeverij Partners, 1998.

Kraal, A. e.a., *Taal op school, oefenen met vragen en schrijfopdrachten*. Groningen: Wolters Noordhoff, 1996.

Laarschot, M. van., *Lesgeven in meertalige klassen, Handboek Nederlands als tweede taal voor het voortgezet onderwijs*. Groningen: Wolters Noordhoff, 1997.

Poort, I., E. van der Veer & E. van der Laan, *Schrijven in alle vakken*. Rotterdam: Uitgeverij Partners, 2001.

Sanders, M. e.a., *BV Taal, Nederlands voor VBO/MAVO*. Groningen: Wolters Noordhoff, 1995.

2 Handleiding bij de lessen

Les 1

Wat ga je leren in *Vragen in alle vakken*?

Opdracht	Doel	Benodigdheden
1	Leerlingen weten dat er verschil is tussen vragen beantwoorden binnen en buiten school.	
2+3+5	Leerlingen kunnen inschatten hoe goed ze zijn in vragen beantwoorden en wat moeilijk kan zijn bij het beantwoorden van vragen.	
4	Leerlingen kunnen antwoorden op vragen zoeken.	
6 (vervolgverhaal)	Leerlingen weten dat vraag en antwoord bij elkaar moeten passen.	

Opdracht 1

Werkwijze

Laat leerlingen brainstormen. Maak bijvoorbeeld twee kolommen op het bord, zoals hieronder:

<i>Buiten school</i>	<i>Op school</i>
Als iemand je iets vraagt, weet die zelf het antwoord niet	De docent stelt een vraag, maar weet zelf het antwoord al
Maakt niet uit hoe je het zegt	Je moet het goed opschrijven
Mondeling	Schriftelijk
Uit je hoofd antwoord geven	Antwoord opzoeken in boek

Opdracht 2

Werkwijze

Ga na of de leerlingen weten wat ze moeten doen. Laat ze individueel de vragen beantwoorden. Ze kunnen indien nodig elkaar helpen bij het uitrekenen van het resultaat.

Opdracht 3

Werkwijze

Laat leerlingen de opdracht in tweetallen doen. Ze hoeven hiervoor de tekst nog niet gelezen te hebben. Het gaat alleen om hoe moeilijk de vraag ‘eruit ziet’. In opdracht 4 gaan ze de vragen maken en dan kunnen ze controleren of ze de vraag goed hadden ingeschat.

Leg eventueel uit hoe ze het schrijfkader moeten invullen. Bijvoorbeeld:

Deze vraag lijkt mij *moeilijk*, want *er staan veel moeilijke woorden in*.

Opdracht 4

Werkwijze

Deze opdracht kunnen leerlingen in tweetallen doen.

Bespreek de antwoorden. Laat leerlingen aangeven of ze het antwoord goed of fout hadden.

Antwoorden

- 1 Montezuma was de vorst van de Azteken.
- 2 Vier familieleden brachten Montezuma naar zijn troon.
- 3 Dat Montezuma een zeer machtige vorst was, kun je door de volgende dingen weten: hij was zeer rijk gekleed, hij werd in een draagstoel naar zijn met goud, zilver, parels en edelstenen versierde troon gebracht, gouden doeken werden op de vloer gelegd, zodat zijn voeten de grond niet hoefden te raken en uit eerbied durfde niemand hem aan te kijken.

Opdracht 5

Werkwijze

Laat leerlingen terugzoeken of ze de vraag moeilijk of makkelijk vonden en of ze het antwoord goed of fout hadden. Bespreek het resultaat na.

Als leerlingen dachten dat een vraag makkelijk was en ze hadden het antwoord fout, dan hebben ze misschien een verkeerde inschatting gemaakt: was de vraag moeilijker dan ze dachten?

Als leerlingen dachten dat een vraag moeilijk was en ze hadden het antwoord fout, dan hebben ze de vraag waarschijnlijk goed ingeschat.

Als leerlingen dachten dat een vraag makkelijk was en het antwoord was goed, dan hebben ze de vraag waarschijnlijk goed ingeschat.

Als leerlingen dachten dat een vraag moeilijk was en het antwoord was goed, dan kan het zijn dat de vraag makkelijker was dan ze dachten (dus fout ingeschat). Het kan ook zijn dat ze de vraag goed hebben ingeschat: het was net zo moeilijk als ze hadden gedacht, maar ze hebben het antwoord toch goed!

Opdracht 6

Werkwijze

Ga na of leerlingen de uitleg begrijpen.

Een manier om antwoorden te controleren is kijken of het antwoord bij de vraag past. Om dat te oefenen, gaan de leerlingen het nu andersom doen: opschrijven wat de vraag was.

Laat de leerlingen in tweetallen werken.

Alternatief:

Verdeel eventueel de tweetallen in twee groepen: een groep die hoofdpersoon 1 doet en een groep die hoofdpersoon 2 doet. In nieuwe tweetallen (één uit groep 1 en één uit groep 2) kunnen leerlingen dan de antwoorden uitwisselen.

Antwoorden

Er zijn meerdere antwoorden mogelijk. Het gaat erom dat leerlingen het verband tussen de vraag en het antwoord hebben gelegd. Als ze de vraag onhandig of niet helemaal correct hebben geformuleerd is dat niet erg. Geef wel de correcte formulering.

Hoofdpersoon 1

- 1 Wat is uw naam? Hoe heet u?
- 2 Waar werkt u? Wat voor werk doet u? Wat is uw beroep?
- 3 Waar houdt u zich vooral mee bezig?
- 4 Vindt u het leuk werk?

Hoofdpersoon 2

- 1 Wie bent u? Hoe heet u?
- 2 Wat voor werk doet u? Wat is uw beroep?
- 3 Wat moet u precies doen?
- 4 Heeft u hobby's?